

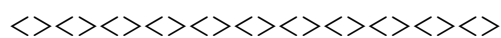
lanok voltak vele szemben, egyesek szerették volna Rómában elérni, hogy rendjét szüntessék meg. Mechitar 1749-ben hunyt el.

Sajnos minden emberi közösség ismer válságokat. A rend egysége is veszélybe került, s végül ketté is vált. A szerzetesek egy része 1773-ban előbb Triesztbe költözött, majd 1803-ban Bécsben telepedett le. (Egy könyvben az 1810-es letelepedési évszámmal találkoztam !) Így ma vannak velencei és bécsi mechitaristák. Mindkét ágban voltak és vannak magyarörmények is. Kövér Ákontz István Velencében a főapátságra emelkedett a múlt században. Mindkét ág élén főapát áll, akik megkapják a címzetes érseki méltóságot és a püspökké szentelést.

A rend célja az egységre törekvés az örmények között, valamint az örmény ifjúság nevelése. Iskolákat is tartanak fenn, mind Velencében, mind Bécsben. Sokszor volt magyarörmény diákjuk is. Ezenkívül a Közel-Keleten, de a világ más részein is vannak intézeteik. Fontosnak tartották a jó sajtóterméket is. Ezért Szent Lázár szigetén már a megtelepedésükkor nyomdát rendeztek be. A vallásos, egyházi jellegű műveken kívül a klasszikus keleti irodalommal és egyházművészettel is igyekeznek megismertetni a világot. Folyóiratokat is adnak ki.

Hazánkban is igyekeztek megtelepedni. A bécsiek Szamosujvárott, de szerencséjében alakult a velenceiek próbálkozása 1838-ban: megtelepedtek Erzsébetvárosban. Itt a rendházuk ugyan idővel megszűnt, de e században is teljesített velencei mechitarista szolgálatot Erdélyben. Boudurian János csikszépvízi plébános volt a század első felében, most pedig a gyergyószentmiklósi plébános, Fogolyan Miklós Velencéből. A budapesti egyházközség 1922-ben alakult, a velenceiek patronálták, de 1934-től napjainkig a bécsiek. De ne feledkezzünk meg arról, hogy e században volt missziós állomásuk Újvidéken is. (Itt az örmény katolikus egyházközség a XVIII. sz. közepén keletkezett, de ide az örmények a Balkánról jöttek, ám e közösség a XX. századra elnéptelenedett. A templom és parókia missziós állomásként szolgált tovább.)

A rendi tagok száma mindkét ágban általában 50-60 fő körül van. (Ennyien vannak kb. az antoniánusok is !) A rend címere: aranyos címerpajzsban kék egyenlőszárú, gömbös végződésű kereszt; a négy csücskében 1-1 örmény betű = rövidítés, melynek jelentése: "A Szűz fogadott gyermeke, a bűnbánat tanítója." Ezek Mechitar jellemzői. A címer sarkaiban: harang = alázatosság; tűzlángok = tisztaság; szerzetesi bot = szegénység (a bot T alakú); könyv alfával és omegával = küldetés. A címer díszítette az egykori Semmelweis utcai kápolnában a mellékoltár előlapját !

dr. Pásztor Emese

művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum főmuzeológusnak 1997 március 20-án tartott vetítettképes előadásának kivonata

Örmény elemek a textilművészetben

A textiltörténeten belül az örmény textíliákról, azok nemzeti sajátosságairól átfogó képet adni nehéz feladat, mivel igen kevés az örmény textilemlékeket, jellegzetes technikákat, ill. díszítményeket ismertető szakirodalom. A nyugati textiltörténészek a *kaukázusi szőnyegek*, *hímzések*, stb. közé sorolják az örmény textíliákat, nem említve, mely népcsoport munkája.

A textiltörténet fogalmkörébe a szőnyegek, hímzések, szövetek, nyomott mintás szövetek, csipkék, kárpitok valamint a viseletek története tartozik. E rövid összefoglalóban azokat az örmény textilfajtákat ill. technikákat szeretnénk ismertetni, amelyeket az európai textiltörténet számon tart.

Szőnyeg

Az örmény szőnyegek anyaguk, technikájuk és motívumkincsük alapján a *kaukázusi szőnyegek* csoportjába tartoznak. Anyaguk általában gyapjú, csak az újabb szőnyegeknel használnak pamut lánc és vetülék fonalat, csomózásuk szimmetrikus vagy ún. gördesz csomó. Jellegzetes motívumaik az erősen stilizált ember-, állat- és növény-ábrázolás, valamint a rombuszokból, hatszögekből vagy nyolcszögekből álló geometrikus minta.

A szakemberek egy csoportja úgy véli, hogy a szőnyeg őshazája Közép-Ázsia, ahonnan a 11. században a szeldzsukok közvetítésével tanulták el más népek a csomózás technikáját. Volkmar Gantzhorn szőnyegkutató 1991-ben egy új fogalmat vezetett be a szőnyegtörténetbe, a *keresztény keleti szőnyeg* fogalmát. Véleménye szerint a szőnyeg őshazája nem Közép-Ázsia, hanem az Örmény Felföld. A korai szőnyegek a fejlett örmény városok termékei voltak, így nem a szeldzsukoktól, hanem az örményektől tanulták el más népek a szőnyeg készítésének technikáját. 1071-ben a szeldzsukok támadásai tönkretették a fejlett szőnyegszövő központokat, egyedül Erzurum, az egykori Kalikala városa kerülte el a pusztulást, mely városnévre vezethető vissza a perzsa *kali*, ill. a török *hali*, szőnyeget jelentő szó eredete - írja Gantzhorn.

A 12. századi örmény miniatúrákon már látható szőnyegábrázolás, de ebből a korból szőnyegleletet nem ismerünk. A legkorábbi fennmaradt örmény szőnyegek a 16. században készültek. Legismertebb darabjaik az ún. *örmény sárkányos szőnyegek*, melyek elnevezésüket a mezőt díszítő, rombuszrácsba komponált "S" alakú sárkányábrázolásról kapták. A *sárkányos*hoz hasonló rácsszerkezet jellemzi a *virágpalmettás szőnyegek*et is, csak a sárkányt stilizált palmetták és kereszt alakú medalionok helyettesítik. A palmettás szőnyegek mintája évszázadokon át továbbélt. Késői változataival találkozunk a 19. század végén Karabagban készült, ún. *Cselaberd* és *Hondzsoreszk* szőnyegeken.

Örmény sárkányos, vagy *kígyós* szőnyeg elnevezés előfordul a *zili technikával* szövött szőnyegek között is. A zili szövés a Tokat melletti Zili nevű örmény városról kapta nevét, de Karabag, Baku és más örménylakta vidéken is készült a 18. század végétől kezdve. A tarisznyának, lótakarónak, gabonászsáknak, függönynek, terítő-

nek használt szövött textíliák egész felületét sűrűn átszövött "S" alakú sárkányokból és apró geometrikus díszítésekből álló minta borítja.

A nyugati szakirodalom *hímzett örmény takaróként* tartja számon a zili szőnyegekre emlékeztető mintájú, de nem szövással, hanem hímzéssel díszített kaukázusi gyapjú-takarók egy jellegzetes csoportját, melyet a hozomány becsomagolására használtak a 19. században.

Említést kell tennünk a híres isztambuli örmény szőnyegszövőkről is. A 19. század végén Topkapi, Üszküdar és Kum-Kapi udvari manufaktúráiban örmény és perzsa szövők rendkívül finom csomózású selyem szőnyeget készítettek.

Kum-Kapiban, az isztambuli örmény negyedben Kajszeriből és Szivaszból bevándorolt örmény szövők dolgoztak. Közülük a leghíresebb örmény mester *Zareh-Aga* (Zareh Penyamian), aki Korán-idézetes, arannyal-ezüsttel átszőtt, selyem imaszőnyegeiről vált híressé. A kor másik jelentős örmény szövőmestere *Tossounian* volt, aki a 20. század elején a 16. századi perzsa-szafavida mintákat felelevenítő selyemszőnyeget készített.

Hímzés

A 19. századi *kaukázusi örmény hímzések* ismert fajtája a len alapú, ún. könnyű hímzéses terítők, törülközők csoportja, melyek aprólékos, szálszámolásos öltéstechnikával készültek.

Külön említést érdemelnek a *törökországi örmény hímzések*. Az európai utazók gyakran megemlítik, hogy Törökországban az örmény nők rendkívüli kezűgyességgel készítenek különleges hímzéseket. Lucy Garnett *The Women of Turkey*, 1890-ben, Londonban megjelent útikönyvében a következőket írja az örmény asszonyokról: „Számptalan csodálatos kendőt szőnek szövőszékeiken és a felesleget Isztambul bazáiraiban árulják. Vannak köztük finom selyem és lengéz szövetek, ún. török kendők, törülközők (havlu) és fürdő öltözetek rojtokkal és a szélek mentén hímzéssel díszítve. Elsősorban Trabzon, Erzurum és Van környékén készülnek.”

A fent említett hímzések mellett I. Abdul Aziz szultán (1861-1876) uralkodása alatt török, görög és örmény hímzők exportra szánt ún. *bazári munkákat* készítettek. Gyakori motívumuk a szultáni monogram (tugra), virág, félhold stb., arab betűs feliratuk stilizált. Formájuk négyzetes terítő, futó, falkép, tarsoly stb., jellegzetes színeik a barna, drapp és lila. Bár örmények és görögök is hímezték, a szakirodalom török bazári munkaként tartja számon őket.

Szövetek

Örmény szövők munkájával a 17-18. századi lengyel nemesi viseleteknél találkozhatunk. Sobiesky János lengyel király (1674-1696) igen vonzódott a keleti divathoz. Külön kiküldöttei figyelték a legfrissebb divatirányzatot, sőt a keleti divatot utánzó, deréktájon díszes selyemövvel átkötött hosszú köntös (kontus) viselése kötelező volt a lengyel nemes férfiak számára.

A viselet tartozékát, a perzsa-mintás, arannyal, ezüsttel átszőtt drága öveket a 17. század második felétől készítik lengyel exportra Isztambulban. A gyűjteményekben fennmaradt övek néhány szignált, innen tudjuk, hogy pl. két örmény férfi: Jakub

Piotrowicz és Ewon Mikonowicz is selyemszövőként dolgozott Isztambulban a 18. században. Az általuk szövött övek jellemzője a kevés szín és a sok ezüst- és aranyfonal használata.

Az öveken kívül másutt is találkozunk örmény mesterek munkáival Lengyelországban. A 17. század végén manufaktúrák létesültek az akkori lengyelországi Lvovban, Brodyban és másutt, ahol örmény és zsidó mesterek keleti minták után készítettek kelmeiket, lófelszereléseket, öveket, sátrakat, stb.

Nyomott mintás textil

A jereváni Matenadaran könyvtár gyűjteménye számos olyan könyvet őriz a 14-19. századból, melyet nyomott mintás szövettel borítottak. A fadúccal nyomott, növényi motívumokkal díszített textíliák jellegzetes színei a melegbarna, barnászvörös, sötétbarna, sárga és kék.

Csipkék

A francia szakirodalom *örmény csipke-technikaként* tartja számon, de Törökországban és Görögországban is kedvelt csipkefajta volt a *tűcsipke*, vagy varrott csipke. A színes selyemszálból varrotűvel készült apró csipkeszegélyeket kendők szélére varrták, de nagyobb darabokat, pl. tarsolyokat is varrtak ezzel a rendkívül időigényes technikával a 19. század végén.

Viselet

Európában *örmény viselet* alatt a hosszú, áttetsző fátyollal borított, jellegzetes *örmény menyasszonyi viseletet* értik.

Az örmény viselet alakulására évszázadokon keresztül az idegen hatások átvétele jellemző. A partus, arab, bizánci, tatár és török stílusú viseletek után alakult ki az örmény nemzeti viselet a 19. században, de sokfélesége, területi jellegzetességei miatt néhány sorban nem jellemezhetők.

Örmények Erdélyben

Az erdélyi örmények foglalkozására nézve tájékoztat bennünket a széki biztosok által, 1716-ban Gyergyószentmiklóson összeírt 23 jobb anyagi helyzetben lévő örmény család foglalkozása: 10 kereskedő, 9 tímár, 2 tarisznya és erszénycsináló, 1 szabó, 1 örménybíró.

A felsorolás végén a szegény réteg említését követően megjegyzik: "Ezeken kívül van még négy vagy öt nyomorék özvegyasszony, akik vegyesen "sütéssel vagy varrással élnek".

A kereskedők közül sokan *skófi*um árulással foglalkoztak. A hajszálvékony ezüst- vagy aranyozott ezüst, hímzéshez használt drótot, a *skófi*umot Törökországban készítették többek között örmény skófiumhúzóknak.

"Én mikor benn voltam Szebenben, az *skófi*umnak singjét nyolc forinton és az fejérit hétnél alább meg nem vehettem az örményektől" - tájékoztat bennünket egy 18. század eleji adat.

Érdekességként említjük meg, hogy az örmény kereskedők ruházata a 17. században a következő ruhadarabokból állt: kucsmaszerű nemez kalap, sötétkék hosszú dolmány, vörös színű gallér, hajtóka, vörös öv, vörös nadrág, sárga csizma.